

دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی

Veterinary Public Health (VPH)

دکتر اسماعیل ذوقی

و همکاران

دکتر علی اصغر خطیب

دکتر محمدرضا شیرزادی

دکتر ابراهیم مستجابی

دکتر محمود نبوی

دکتر محمد زینلی

دکتر پرویز صدرزاده

دکتر محسن مشکوة

بیژن ناهیدی

ذوقی، اسماعیل، ۱۳۲۵ -

دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی — (VPH) Veterinary public Health

اسماعیل ذوقی . - قم . کمال الملک ، ۱۳۸۵ .

۲۰۵ ص.

ISBN964-9977-07-4: ۴۰۰۰ ریال

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتاب حاضر شامل اساسنامه شورای هماهنگی مبارزه با بیماری‌های قابل انتقال بین انسان و حیوان (اساسنامه پیشنهادی جامعه دامپزشکان ایران) و آیین‌نامه کمیته دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی است.

کتابنامه: ص. ۲۰۳-۲۰۵.

۱. دامپزشکی و بهداشت همگانی. الف. سازمان نظام دامپزشکی جمهوری اسلامی

ایران. ب. عنوان.

۶۳۶ / ۰۸۳۲

SF ۷۴۰ / ۵۹ ۵۲

کتابخانه ملی ایران

۱۳۲۵۹ - ۸۵ م

نام کتاب : دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی ((VPH))

نویسنده : دکتر اسماعیل ذوقی و همکاران : دکتر علی اصغر خطیب - دکتر محمد

زینلی - دکتر محمد رضا شیرزادی - دکتر پرویز صدرزاده - دکتر ابراهیم مستجابی

- دکتر محسن مشکوة - دکتر محمود نبوی - بیژن ناهیدی

اعضاء هسته مرکزی کمیته VPH جامعه دامپزشکان ایران

ناشر : کمال الملک

لیتوگرافی ، چاپ و صحافی : سلیمان زاده

چاپ اول : ۱۳۸۵

شمارگان : ۲۰۰۰ نسخه

شابک : ۹۶۴-۹۹۷۷-۰۷-۴

قیمت : ۲۰۰۰ تومان

کلیه حقوق محفوظ است

به یاد
استاد فقید دکتر محمود لطیفی

من ندیدم که درختی،
سایه اش را بفروشد به زمین
رایگان می بخشد،
نارون شاخه اش را به کلاغ

س. س.

دامپزشکی (زهر شیرین)

تو را من زهر شیرین خوانم ای عشق،
که نامی خوشتر از اینت ندانم
وگر - هر لحظه - رنگی تازه گیری،
به غیر از زهر شیرینت نخوانم.

* * * * *

تو زهری، زهر گرم سینه‌سوزی،
تو شیرینی، که شور هستی از توست.
شراب جام خورشیدی، که جان را،
نشاط از تو، غم از تو، مستی از توست.

* * * * *

به آسانی، مرا از من ربودی درون کوره غم آزمودی
دلت آخر به سرگردانیم سوخت نگاهم را به زیبایی گشودی.

* * * * *

بسی گفتند: دل از عشق بسرگیر!
که: نیرنگ است و افسون است و جادوست!
ولی ما دل به او بستیم و دیدیم
که او زهر است، اما... نوشداروست.

* * * * *

چه غم دارم که این زهر تب‌آلود،
تنم را در جدایی می‌گدازد
از آن شادم که در هنگامهٔ درد،
غمی شیرین دلم را می‌نوازد.

* * * * *

اگر مرگم به نامردی نگیرد:
مرا مهر تو در دل جاودانی‌ست
وگر عمرم به ناکامی سرآید،
تو را دارم که، مرگم زندگانی‌ست.

ف.م

به نام خدا

مدیران محترم و خادم شرکت دارو گستر همواره پیشگام در امر خدمت به بهداشت همگانی ، سلامت مردم ایران و فرهنگسازی به منظور گسترش بهداشت عمومی بوده اند .
پیرو این عملکرد تحسین آمیز در چاپ این کتاب نیز تنها پشتیبان بوده و چنین خدمات شایسته ای در خور سپاس و ستایش است .
کمیته این شیوه ستوده را ارج نهاده ، توفیق و گسترش روزافزون در نیل با اهداف خیر خواهانه برایشان مسئلت می نمائیم .

کمیته دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی
((VPH))

جامعه دامپزشکان ایران

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
دیباچه:	۱۹
پیشگفتار:	۲۳
مقدمه:	۲۷
فصل اول: خلاصه‌ای از نقش دامپزشکان در ارتباط با تندرستی انسان	۳۳
۱. پیشگیری و کنترل زئونوزها	۳۵
۲. محافظت از مواد غذایی	۳۸
۳. کشف و کنترل مخاطرات محیطی	۴۰
۴. پژوهش در پزشکی مقایسه‌ای	۴۳
۵. آموزش اجتماعی و حرفه‌ای	۴۵
۶. اداره خدمات بهداشتی	۴۷
۷. بهداشت فکری و روانی	۴۹
۸. خدمات پزشکی اضطراری	۵۳
۹. فرآورده‌های حیوانی و بهداشت انسان	۵۵
فصل دوم: تشکیلات و وظایف دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی	۵۹
۱. هدف و حوزه فعالیت دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (V.P.H)	۵۹
۲. فعالیت‌های دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (VPH)	۶۱
الف) فعالیت‌های اصلی (VPH) در تولیدات حیوانی	۶۱
ب) فعالیت‌های اختصاصی در بهداشت مواد غذایی با منشأ حیوانی	۶۲

ج) فعالیتهای مرتبط با محیط زیست	۶۲
د) پژوهش در زیست پزشکی (بیومدیکال)	۶۳
ه) فعالیتهای اضطراری	۶۴
و) فعالیتها با جنبه های اجتماعی	۶۴
ز) پژوهش در سیستم های بهداشتی	۶۴
ح) پژوهش در زمینه شناسایی و کنترل ژئونوزهای نوپدید و بازپدید	۶۶
ط) آمادگی در مقابل بیوتروریسم	۶۹
۳. موقعیت سازمانی دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (V.P.H)	۷۱
۴. نقش (VPH) (دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی) در مراقبت های بهداشتی اولیه	۷۴
الف) هماهنگی بین بخشی	۷۵
ب) مشارکت همگانی	۷۶
ج) روش های اجرایی مناسب	۷۶
۱. مراقبت، پیشگیری و کنترل ژئونوزها	۷۷
۲. کمک به افزایش قابلیت دسترسی مواد غذایی سالم، و بدان وسیله مبارزه علیه بیماری ها، گرسنگی و سوء تغذیه:	۷۸
۳. پیشگیری از آلودگی محیطی با منشاء حیوانی	۸۰
۴. آمادگی در مقابل بلایا و عملیات نجات	۸۰
فصل سوم: مدیریت برنامه های دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (V.P.H)	۸۳
۱. برنامه ریزی	۸۴
الف) اجزاء اساسی پیشرفت برنامه	۸۴
ب) رعایت اصول در طرح برنامه	۸۵
اصل اول: تضمین تأثیرات متقابل و تعادل لازم بین برنامه های مرتبط با مشکلات خاص	

بهداشتی و مسایل مربوط با پیشرفت زیربنایی	۸۵
اصل دوم: تعریف واضح تمامی اهداف	۸۷
اصل سوم: مشخص کردن مسؤولیت‌ها و اهداف	۸۷
اصل چهارم: مشخص کردن پیشرفت گام به گام برنامه	۸۸
اصل پنجم: تأمین بودجه مناسب	۹۱
اصل ششم: توسعه ساختار سازمانی در شکل منطقی و پیش‌رو	۹۱
اصل هفتم: زمان‌بندی و استراتژی مناسب برای گسترش برنامه	۹۱
اصل هشتم: تأمین پشتوانه قانونی، نهادی و سازمانی	۹۲
ج) پیش‌بینی مشارکت گروه‌های اجتماعی در برنامه دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (VPH)	۹۲
د) جلوگیری از ایجاد موانع	۹۳
ه) شرح و توصیف برنامه	۹۳
۲. سازمان‌دهی و هماهنگی	۹۴
۳. انگیزش و رهبری	۹۵
۴. کنترل	۹۶
فصل چهارم: اجرای برنامه، پایش و ارزشیابی	۹۷
۱. اجرای برنامه	۹۷
۲. پایش (Monitoring) و ارزشیابی (Evaluation) برنامه	۹۹
الف) جمع‌آوری اطلاعات	۱۰۰
ب) تجزیه و تحلیل اطلاعات	۱۰۲
ج) ارزیابی دستاوردها	۱۰۳
د) پاسخ مناسب	۱۰۴
فصل پنجم: استراتژی‌ها و رویکردهای برنامه‌های دامپزشکی در خدمت بهداشت	

همگانی (V.P.H).....	۱۰۵
۱. محافظت نواحی عاری از بیماری.....	۱۰۷
۲. تدارک و توسعه تسهیلات تشخیص آزمایشگاهی.....	۱۰۸
۳. نظام مراقبت زئونوزها و سیستم‌های اطلاع‌رسانی.....	۱۱۰
الف) اصول کلی.....	۱۱۳
ب) رویکردها.....	۱۱۵
۴. برنامه‌های کنترل زئونوزها.....	۱۱۸
الف) مخاطره اشاعه از طریق تماس و ناقلین.....	۱۱۹
ب) مخاطره اشاعه از طریق واسطه‌ها.....	۱۲۰
ج) پیشگیری.....	۱۲۰
د) درمان مورد نیاز در انسان.....	۱۲۱
ه) کنترل.....	۱۲۱
۱. مراقبت.....	۱۲۲
۲. کنترل اشاعه از طریق حیوانات.....	۱۲۳
۳. کنترل اشاعه از طریق واسطه‌ها.....	۱۲۳
۴. تشخیص، پیشگیری و درمان زئونوزها و بیماری‌های منتقله به وسیله مواد غذایی در انسان.....	۱۲۴
۵. اهداف عمومی.....	۱۲۵
بروسلوز.....	۱۲۶
لپتوسپیروز.....	۱۲۷
سالمونلوز.....	۱۲۸
تولارمی:.....	۱۳۰
هاری:.....	۱۳۲

تب دره ریفت:	۱۳۳
آنسفالومیلیت های اسبی (شرقی، غربی، ژاپنی، ونزوئلایی):	۱۳۴
اکینوкокوز/هیداتیدوز:	۱۳۵
توکسوپلاسموز:	۱۳۶
لیشمانیوز احشایی (کالا آزار):	۱۳۷
۵. بهداشت مواد غذایی و برنامه های سلامت غذا:	۱۳۸
الف) آلودگی و فساد مواد غذایی:	۱۳۸
ب) اصول کلی در پیشگیری از آلودگی مواد غذایی:	۱۴۳
ج) بیماری های منتقله به وسیله مواد غذایی:	۱۴۵
گروه اول: مسمومیت های غذایی:	۱۴۶
گروه دوم: عفونت های غذایی:	۱۴۷
گروه سوم: حساسیت های غذایی:	۱۴۸
گروه چهارم: عدم تحمل غذایی:	۱۴۸
د) مبانی توسعه برنامه های ملی بهداشت مواد غذایی:	۱۴۹
۱. سیستم های اصلی مواد غذایی و تدابیر بهداشتی منطبق با آنها:	۱۴۹
الف) سیستم کم درآمد روستایی:	۱۴۹
ب) سیستم کم درآمد شهری:	۱۵۰
ج) سیستم با درآمد بالا:	۱۵۰
۲. توسعه برنامه های ملی سلامت غذا:	۱۵۱
اهداف اصلی:	۱۵۱
مراحل اصلی توسعه برنامه های ملی سلامت غذا:	۱۵۲
سازمان دهی و هماهنگی:	۱۵۴
وسعت برنامه های ملی کنترل بهداشت مواد غذایی:	۱۵۴

قانون مصوب بهداشت مواد غذایی:	۱۵۵
توسعه منابع (نیروی) انسانی:	۱۵۶
۶. بهداشت محیط:	۱۵۷
الف) بیماری‌های منتقله از محیط:	۱۵۹
ب) راهبرد بهداشت محیط در کنترل زئونوزها و دیگر بیماری‌ها:	۱۶۳
○ کنترل منبع (کنترل عامل بیماری):	۱۶۴
○ کنترل نحوه انتقال و سرایت بیماری‌های منتقله از محیط:	۱۶۵
○ کنترل حساسیت افراد در معرض ابتلا به بیماری‌های منتقله از محیط:	۱۶۷
ج) برنامه‌ریزی خدمات دامپزشکی در نواحی شهری:	۱۶۷
۱. مشکلات مرتبط با حیوانات زنده:	۱۶۸
۲. جنبه‌های بهداشت مواد غذایی:	۱۶۹
۷. مدیریت مواد زاید و بازیافت آن‌ها:	۱۷۰
الف) مخاطرات ناشی از دفع مواد زاید به طریق غیربهداشتی:	۱۷۱
ب) مواد زاید جامد و انواع آن:	۱۷۵
۱. مواد زاید (زباله‌های) شهری:	۱۷۶
۲. مواد زاید (زباله‌های) صنعتی:	۱۷۷
۳. مواد زاید (زباله‌های) خطرناک:	۱۷۷
۱. زباله‌های معمولی:	۱۷۸
۲. زباله‌های پاتولوژیک:	۱۷۸
۳. مواد زاید رادیواکتیو:	۱۷۸
۴. مواد زاید شیمیایی:	۱۷۸
الف) فضولات سمی:	۱۷۸
ب) مواد قابل احتراق:	۱۷۹

ج) مواد واکنش دهنده و مؤثر:	۱۷۹
۵. مواد زاید عفونی:	۱۷۹
۶. مواد زاید دارویی:	۱۷۹
۷. ظروف مستعمل تحت فشار:	۱۷۹
ج) جمع آوری، دفع و بازیافت یا استفاده مجدد از مواد زاید	۱۸۰
د) راه کارهای اساسی ویژه بهینه سازی مدیریت مواد زاید	۱۸۱
۸. برنامه های ملی داروهای دامپزشکی	۱۸۲
۹. برنامه دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (V.P.H) در شرایط اضطراری	۱۸۴
الف) اقدامات فوری	۱۸۵
ب) اقدامات بعدی	۱۸۵
۱۰. کنترل مخاطرات بیماری های شغلی در صنایع حیوانی	۱۸۶
فصل ششم: کاربرد پژوهش در سیستم های بهداشتی و راه حل مشکلات	۱۸۹
۱. رویکرد مداوم پژوهش در سیستم های بهداشتی	۱۹۰
۲. (راه) حل مشکلات	۱۹۲
پاسخ به یک مشکل	۱۹۲
فصل هفتم: همکاری بین المللی در فعالیت های دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (V.P.H).	۱۹۵
۱. سازمان های بین المللی در توسعه سلامت	۱۹۵
الف) نقش سیستم ملل متحد در توسعه سلامت	۱۹۷
ب) سازمان ها، برنامه ها و صندوق های ملل متحد	۱۹۸
۱. سازمان ها و صندوق هایی که مستقیماً در توسعه سلامت نقش دارند:	۱۹۸
الف) سازمان جهانی بهداشت (WHO):	۱۹۸
ب) صندوق کودکان ملل متحد (UNICEF):	۲۰۱

- ج) صندوق جمعیت ملل متحد (UNFPA): ۲۰۲
- د) سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد (UNESCO): ۲۰۳
۲. سازمان‌ها و برنامه‌هایی که به‌طور غیرمستقیم با سلامت در ارتباط می‌باشند: ... ۲۰۴
- الف) برنامه عمران ملل متحد (UNDP): ۲۰۴
- ب) کمیساریای عالی پناهندگان ملل متحد (UNHCR): ۲۰۴
- ج) برنامه محیط زیست ملل متحد (UNDEP): ۲۰۵
- د) گروه بانک جهانی (WBG): ۲۰۵
- ه) سازمان بین‌المللی کار (ILO): ۲۰۵
- و) سازمان بین‌المللی تجارت (WTO): ۲۰۶
- ز) سازمان منع سلاح‌های شیمیایی و میکروبی (OPCW): ۲۰۶
- ح) سازمان غذا و کشاورزی ملل متحد (FAO): ۲۰۷
- ط) برنامه غذای جهانی (WFP): ۲۰۷
- ی) سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی (NGOS): ۲۰۷
- ک) دفتر بین‌المللی بیماری‌های واگیر دام / سازمان جهانی بهداشت حیوانات (OIE): ۲۰۸
۲. نقش سازمان‌های بین‌المللی در همکاری با دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (V.P.H): ۲۰۹
۳. همکاری بین‌المللی در کنترل زئونوزها و عفونت‌های منتقله به وسیله مواد غذایی ۲۱۰
- الف) کنترل واردات دام و فرآورده‌های آنها ۲۱۰
- ب) هماهنگی روش‌های کنترل زئونوزها در طول مرزهای ملی ۲۱۱
- ج) برنامه کنترل زئونوزهای خاص با اهمیت بین‌المللی ۲۱۲
۴. دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (VPH) در قرن بیست و یکم ۲۱۳

فصل هشتم: سابقه دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (VPH) در ایران ...	۲۱۷
۱. لایحه تشکیل شورای هماهنگی مبارزه با بیماری‌های قابل انتقال بین انسان و حیوان (زئونوزها).....	۲۱۹
وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی	۲۱۹
۲. پیش‌نویس آیین‌نامه اجرایی شورای هماهنگی کنترل بیماری‌های قابل انتقال بین انسان و حیوان	۲۲۱
۱. مقدمه و هدف.....	۲۲۱
۲. ارکان شورا.....	۲۲۱
۳. کمیته فنی	۲۲۲
۴. ساختار تشکیلاتی استان‌ها	۲۲۳
۵. بیماری‌های مشترک بین انسان و دام	۲۲۴
۳. اساسنامه شورای هماهنگی مبارزه با بیماری‌های قابل انتقال بین انسان و حیوان (اساسنامه پیشنهادی جامعه دامپزشکان ایران)	۲۲۵
مقدمه	۲۲۵
تعریف‌ها:	۲۲۶
هدف‌ها:	۲۲۶
ارکان	۲۲۸
وظایف شورا	۲۳۱
۴. آیین‌نامه کمیته دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (V.P.H)	۲۳۱
منابع	۲۳۷

دیباچه:

در سال ۱۳۸۴ کمیته «دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (V. P. H)» جامعه دامپزشکان ایران با توجه به این که بیماری‌های قابل انتقال بین انسان و حیوان به یک معضل و مشکل جهانی بدل شده است و به طور کلی آگاهی‌ها در زمینه خدمات دامپزشکان در رابطه با بهداشت همگانی در تمام سطوح اجتماعی اعم از همکاران دامپزشک، پزشکان، سایر رده‌های حرف پیوسته، مسئولین تصمیم‌گیرنده مملکتی و بالاخره عامه مردم در سطح قابل قبول نمی‌باشد، تصمیم گرفته شد به اساسی‌ترین مسأله که افزایش آگاهی‌های عمومی باشد پردازد و در کنار سایر فعالیت‌ها در زمینه اطلاع‌رسانی اقدام به تهیه کتابی به نام (V. P. H) یا دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی بنماید. این مسئولیت مهم به عهده استاد ارجمند جناب آقای دکتر اسماعیل ذوقی با همکاری اعضای هسته مرکزی کمیته گذارده شد. گواين که این فرزند خلف دامپزشکی ایران نیاز به تمجید و قدردانی ندارد.

اما وظیفه حرفه‌ای دامپزشکان و پزشکان ایجاب می‌نماید که خدمتگزاران را ارج نهند. موضوع انتقال بیماری‌ها از انسان به حیوان و برعکس، موضوع تازه‌ای نیست، بلکه از بدو خلقت انسان وجود داشته است و به تدریج که یافته‌ها و

آگاهی‌های بشر افزون شده این مقوله نیز گسترش یافته، ولی نه همگام با پیشرفت سایر علوم و فنون بلکه به موازات پدیده‌ها و رویدادهای زندگی انسان و دخالت‌های بشر در طبیعت و وارد شدن در تغییر اساس محیط زیست. آنچه که امروز در اختیار است و باقی مانده نشان می‌دهد در دو قرن گذشته در زمینه این مسأله تلاش بیش‌تری شده که شناسایی علل و پدیدار شدن بیماری‌های مشکل‌آفرین برای بشر به تحقق پیوندد و مدارک موجود گویای این است که لوئی پاستور (نامدار ابدی در زمینه پزشکی و دامپزشکی) در سال ۱۸۸۵ میلادی توانست کودک نه ساله‌ای را که به علت گزش در معرض ابتلاء به هاری بود از مرگ نجات دهد. این کودک به نام جوزف مایستر تا سال ۱۹۴۰ (جنگ جهانی دوم) در پاریس در حیات بود و در رابطه با قدردانی و احترام به نجات‌دهنده خود از مرگ (لوئی پاستور) و اعتراض اهانت به او در سن ۶۴ سالگی اقدام به خودکشی کرد.

از آن پس به تدریج بیماری‌های نظیر سیاه‌زخم، سل، تب مالت، کزاز، مالاریا، سالک، مسمشه، تب‌های خونریزی دهنده و صدها بیماری دیگر شناسایی و رابطه آن‌ها بین انسان و حیوان با همکاری تنگاتنگ دامپزشکان و پزشکان شناخته شد. در حال حاضر به استناد آمار سازمان بهداشت جهانی (W. H. O) و تأیید سازمان جهانی بهداشت دام (O. I. E) تاکنون از مجموعه ۱۷۰۹ عامل بیماری‌زا که برای انسان شناخته شده ۸۳۲ عامل آن مشترک با حیوانات (زئونوتیک) است و به همین دلیل در کنگره جهانی سال ۲۰۰۴ پاریس چنین توصیه شد که کلیه دولت‌ها بدان عمل نمایند.

«تا زمانی که در سراسر گیتی از ضعیف‌ترین تا توسعه‌یافته‌ترین کشورها، حکومت‌ها با هر مرام و مسلک توجه جدی به نقش ارزشمند علمی و بهداشتی نیروهای دامپزشکی نمایند و سازمان‌های دامپزشکی را به عنوان مسؤول اصلی

سلامت دام و مبارزه با بیماری‌های مشترک بشمارند و از دخالت دیگران در آن ممانعت به عمل نیاورند و آن را تا سطح سیستم بهداشتی انسان ارتقاء ندهند و از هر جهت آن را تقویت نمایند. وحدت همه‌جانبه‌ای بین دستگاههای بهداشتی انسان و حیوان به وجود نیاورند مطمئناً مبارزه با بیماری‌های مشترک ناقص خواهد بود و جهان در انتظار بیماری‌های نوپدید دیگر، عدم تأمین سلامت با تعریف درست جهانی روبه‌رو خواهد بود و بی‌دلیل نبوده است که دانشمندان و مسؤولان در یک تصمیم‌گیری علمی، سطح دفتر بین‌المللی بیماری‌های واگیردار دامی را به سازمان جهانی بهداشت دام ارتقاء داده‌اند.

در سی سال اخیر بیش از ۳۰ بیماری جدید اعم از باکتریایی، ویروسی و انگلی در جهان شناخته شد که هر کدام به نوبه خود در یک مقطع زمانی به معضل جهانی تبدیل شده‌اند مانند جنون گاوی (BSE)، در سال ۱۹۸۶ تب هموراژیک ونزوئلایی (VHF)، برزیلی ۱۹۹۴ (BHF)، هاری را کون‌ها ۱۹۷۰-۱۹۹۹، آنفلوآنزا مرغی ۱۹۹۷ (H5N1) و ۱۹۹۹ (H9N2)، سارس (SARS) در سال ۲۰۰۳، که هر یک از بیماری‌ها در زمان خود منجر به مسایل جهانی بهداشتی و اقتصادی شده‌اند که دو مورد آخرین آن‌ها، سارس که اقتصاد جهانی به‌ویژه در زمینه گردشگری را با ناکامی مواجه نمود و علاوه بر اینکه بیش از ۹۰۰ نفر انسان قربانی شدند، چندین شرکت بزرگ هواپیمایی و نیز اقتصاد کشورهایمانند کانادا را با درماندگی مواجه ساخت. اما امروز بیماری آنفلوآنزای مرغی (H5N1) وحشت در جهان بوجود آورده که سازمان‌های جهانی مانند: سازمان ملل متحد، سازمان بهداشت جهانی، سازمان خواربار و کشاورزی جهانی و سازمان جهانی بهداشت دام و... از کلیه جهان تقاضای همکاری و مساعدت و همگامی و هماهنگی می‌کنند و هشدار می‌دهند که اقدامات توصیه شده و لازم را در سرلوحه اقدامات خود قرار دهند در غیر این

صورت ممکن است با فاجعه جهانی که در تاریخ بی سابقه باشد روبه‌رو شوند. همچنان که آنفلوآنزا سال ۱۹۱۸ موجب مرگ ۵۰-۴۰ میلیون نفر در جهان گردید که در مقایسه با جنگ‌های جهانی نیز غم‌انگیزتر است و در راه دستیابی به موفقیت، دو مسأله ارتباطات و تغذیه در سرلوحه برنامه‌هاست.

دکتر علی اصغر خطیب

رئیس کمیته (V. P. H) جامعه دامپزشکان ایران

پیشگفتار:

«طب دانشی است که به وسیله آن می توان بر کیفیات تن آدمی آگاهی یافت و هدف آن حفظ تندرستی در زمان سلامت و بازگرداندن آن به هنگام بیماری است».

شیخ الرئیس ابوعلی سینا (قانون در طب)

نظر به اهمیت روزافزون مبارزه با بیماری های قابل انتقال بین انسان و حیوان (زئونوزها) و ضرورت فعالیت تشکیلات کشوری دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (Veterinary public Health - VPH)، چندی است که کمیته (VPH) جامعه دامپزشکان ایران به عنوان هسته اولیه این مهم تشکیل یافته است. یکی از وظایف کمیته تهیه و تدوین کتابی در زمینه توصیف فعالیت های «دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (VPH)» تعیین گردید، که این مسئولیت به حقیر واگذار شد.

لذا مجموعه حاضر نخستین تلاش در جهت نگارش کتابی جامع در این زمینه بوده و بدون تردید خالی از نقص نیست. کتاب در زمانی کوتاه تهیه شده، بازبینی نشده و فرصت ویراستاری نبوده است. با وجودی که قصد آن بود کتاب پس از تهیه به وسیله اعضا کمیته (VPH) جامعه دامپزشکان مورد بررسی قرار گرفته و تکمیل

شود، اما به دلیل ضیق وقت ترجیح داده شد فعلاً به همین صورت به زیور چاپ آراسته شده تا شاید برای روز مبارزه با بیماری‌های قابل انتقال بین انسان و حیوان در سیزدهم تیرماه ۱۳۸۵ آماده توزیع شود.

با این هدف که فتح بابی در این زمینه باشد، و محرک انگیزه برای دیگر دوستان و دامپزشکان تا جهت تکمیل آن همت گمارند. از این رو، به همین وسیله از تمامی استادان، پژوهشگران، صاحب نظران، و تمامی همکاران دامپزشک، پزشک و متخصصین تمامی زمینه‌های امور بهداشت و سلامت صمیمانه تقاضا می‌شود، و صریحاً و رسماً فراخوان داده شده که آرایه هرگونه مطلبی در این زمینه را به صورت مقاله تکمیلی در مبحثی خاص یا فصلی اضافه بر فصول مطالب کتاب همراه با پیشنهادات و انتقادات دریغ نفرمایند. اذعان دارد که کاری چنین سترگ از عهده یک فرد خارج بوده و نیازمند همکاری جمعی است. اطمینان دارد که در سایه همکاری جمعی کتابی بسیار جامع‌تر در چاپ دوم به دست خواهد آمد. بدون تردید مقالات و مطالب ارسالی به نام نویسنده منعکس خواهد شد. متمنی است نظرات، پیشنهادات، مطالب و مقالات خود را به آدرس جامعه دامپزشکان ایران کمیته (VPH) آقای دکتر علی اصغر خطیب ارسال فرمایند.

لازم به ذکر است که پیش‌تر کتابی در این زمینه (رفرانس شماره ۱) به وسیله آقای دکتر احمد رضا محمدنیا ترجمه شده بود که متأسفانه به چاپ نرسید. جا دارد از زحمات ایشان سپاسگزاری شده، ضمن این‌که از آن ترجمه نیز در این کتاب، با حفظ قالب کتاب اصلی در حد ممکن، استفاده شده است (رفرانس شماره ۳۲).

مجموعه حاضر در هشت فصل تنظیم گردیده است. در فصل اول، شرح خلاصه‌ای از مسؤولیت‌های دامپزشکان در ارتباط مستقیم با سلامتی انسان آرایه شده است. در فصل دوم، کوشش گردیده در حد توان سازمان‌بندی و وظایف

دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (VPH) را منعکس نماید. فصول سوم و چهارم، به مدیریت و اجرای برنامه‌های دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (VPH) اختصاص یافته است. استراتژی و رویکرد برنامه‌ها در فصل پنجم، پژوهش در سیستم‌های بهداشتی در فصل ششم و همکاری بین‌المللی در فعالیت‌های (VPH) در فصل هفتم مورد بحث قرار گرفته است. بالاخره در فصل هشتم سابقه این تشکیلات در ایران و از جمله مصوبه هیأت دولت در مورد «تشکیل شورای هماهنگی مبارزه با بیماری‌های قابل انتقال بین انسان و حیوان» در سال ۱۳۷۵، و آیین‌نامه کمیته (VPH) جامعه دامپزشکان ایران در سال ۱۳۸۴ ارایه شده است. بار دیگر تکرار می‌نماید که تردیدی نیست کتاب بدون نقص نبوده و برطرف کردن نواقص آن نیاز به همکاری جمعی دارد. لذا پیشاپیش هرگونه نظر، انتقاد، پیشنهاد و به‌ویژه مقالات و مطالب جدید افزون بر آنچه که مطرح شده، مورد استقبال خواهد بود.

دکتر اسماعیل ذوقی

۱۳۸۴/۱۲/۲۶

مقدمه:

بر طبق تعریف سازمان‌های جهانی بهداشت (WHO)، خواروبار کشاورزی (FAO) وابسته به سازمان ملل متحد (UNO) و سازمان جهانی بهداشت دام (OIE)، «دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (Veterinary Public Health - VPH) مجموعه‌ای از مساعدت‌ها در جهت رفاه جسمی، روانی و اجتماعی انسان از طریق درک و کاربرد علم دامپزشکی است». این تعریف در کنفرانسی به همت سازمان‌های فوق‌الذکر در سال ۱۹۹۹ و با شرکت کارشناسان ۱۸ کشور صنعتی، در حال‌گذار و در حال توسعه مورد توافق قرار گرفت. هدف اصلی کنفرانس مذکور بررسی کمک‌های (VPH) در سطح جهانی با تأکید ویژه‌ای برای کشورهای در حال توسعه در آینده بوده است. پیش‌تر در گزارش مشترک (WHO/FAO) در سال ۱۹۷۵، دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (VPH) به عنوان بخشی از فعالیت‌های بهداشت همگانی معطوف به کاربرد مهارت‌های شغلی، شناخت و منابع در جهت محافظت و بهبود بهداشت انسانی ذکر گردیده بود. از این‌رو، تعریف جدید جایگزین تعریف اولیه (VPH) شده و به اعتقاد کارشناسان بهداشتی با تعریف اصلی

(WHO) از بهداشت به طور عام و همچنین با معیارها، اهداف و آرمان‌های دیدگاه سازمان جهانی بهداشت بر منوال «بهداشت برای همه در قرن بیست و یکم» سازگارتر است.

از حدود چهل سال پیش سازمان جهانی بهداشت (WHO) به منظور کنترل و پیشگیری عفونت‌ها و بیماری‌های قابل انتقال بین انسان و حیوانات (زئونوزها)، ایجاد تشکیلات دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (VPH) را به کشورهای عضو توصیه نمود. هر چند که چنین خدماتی از دیرباز و به ویژه از نیمه دوم قرن نوزدهم در عمل کم و بیش به اجرا درآمده، لیکن از دهه‌ی شصت قرن بیستم جنبه‌ی رسمی یافته و تدریجاً عینیت پیدا کرد. چنین تشکیلاتی از سازمان‌های اجرایی دامپزشکی مجزا بوده، ضمن آن‌که ارتباطی تنگاتنگ با آن‌ها و بسیاری از دیگر دستگاه‌های اجرایی خواهد داشت. در پاسخ به توصیه سازمان جهانی بهداشت، بسیاری از کشورها و به ویژه کشورهای توسعه یافته ندای مثبت داده و موفقیت‌های روزافزونی کسب نموده‌اند. اکنون در بسیاری از کشورها این تشکیلات با برنامه‌ریزی‌های علمی، پشتوانه مالی و حمایت کامل از چند وزارتخانه و سازمان‌های بهداشتی و وابسته دولتی و غیردولتی در پیشگیری و کنترل زئونوزها اقدامات جدی و وسیع به عمل می‌آورند. یا توجه به اهمیت بیماری‌های زئونوتیک، توصیه سازمان جهانی بهداشت به عنوان تنها راه علمی و منطقی شناخته شده، پیشگیری، کنترل و ریشه‌کنی برخی از بیماری‌ها در بسیاری از کشورها گواهی بر این ادعاست. تردیدی نیست که اجرای برنامه نه تنها از نظر بهداشتی، بلکه از نقطه نظر اقتصادی نیز بسیار باارزش خواهد بود. به عنوان مثال، نسبت هزینه به سود برنامه ریشه‌کنی بروسلوز ایالات متحده آمریکا در ابتدا یک به پانزده بوده، در حالی که اکنون به بیش از یک به هشتاد رسیده است. در پاراگوئه،

برگشت سرمایه در مورد سل گاوی ۵۲٪، بروسلوز ۷۱٪ و هاری ۸۴٪ به ثبت رسیده است.

در اکثر کشورها حوزه‌ی فعالیت دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (VPH) را نظارت، مراقبت، پیشگیری و کنترل زئونوزها و بیماری‌های منتقله از طریق مواد غذایی، بهداشت مواد غذایی، و محافظت از حیات وحش و بهداشت محیط زیست در برمی‌گیرد. در برخی نواحی، فعالیت‌هایی چون پرورش و بهداشت حیوانات آزمایشگاهی، محافظت از حیوانات و طیور پرورشی، آسیب‌شناسی مقایسه‌ای و بسیاری از دیگر موارد نیز در این حوزه قرار دارد. بدون تردید چنین محدوده وسیعی نیاز به همکاری همه‌جانبه بین‌بخشی و به‌ویژه گروه‌های مختلفی چون پزشکان، داروسازان، متخصصین بهداشت محیط، متخصصین تغذیه، جانورشناسان، حشره‌شناسان و بسیاری از دیگر گروه‌ها را علاوه بر دامپزشکان در برمی‌گیرد. بنابراین، واضح است که حوزه‌ی فعالیت (VPH) بسیار متنوع بوده، نه تنها دامپزشکان هر دو بخش دولتی و غیردولتی را در بر گرفته بلکه همچنین دیگر حرف و دانشمندان بهداشت و نیز حرف وابسته به امور درمانی، پیشگیری یا کنترل بیماری‌های با منشأ حیوانی را شامل می‌گردد.

از نظر کلی فعالیت‌های دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (VPH) موارد زیر را شامل شده، ضمن آن‌که تنها به این موارد محدود نمی‌گردد. این موارد عبارتند از:

- تشخیص، نظارت، مراقبت، پیشگیری، کنترل و ریشه‌کنی بیماری‌های قابل انتقال بین انسان و حیوانات (زئونوزها)؛

- مخاطرات شغلی و بیماری‌های مرتبط به حیوانات زنده و تولیدات آن‌ها؛

- تولید و توسعه فرآورده‌های بیولوژیک؛

- کنترل جمعیت‌های حیوانی با احتمال ایفای نقش آن‌ها به‌عنوان مخازن زبان‌آور؛

- پیشگیری و کنترل بیماری‌های منتقله به وسیله مواد غذایی با منشاء حیوانی؛
 - بازرسی قبل و بعد از کشتار دام و طیور؛
 - مشارکت در بررسی‌های مرتبط با شیوع بیماری‌ها؛
 - فعالیت‌های مرتبط با محیط زیست و از جمله ناقلین، آب، حیات وحش و استفاده از نشانگرهای حیوانی؛
 - تحقیقات زیست‌پزشکی (بیومدیکال)؛
 - عملیات اضطراری و از جمله بلایای طبیعی و ساخته دست بشر؛
 - جنبه‌های اجتماعی و از جمله خدمات درمانی به حیوانات کاری و منشاء مواد غذایی و همچنین حیوانات مولد الفت و محبت به انسان‌ها.
- با توجه به حوزه وسیع فعالیت‌های ذکر شده، استقرار تشکیلاتی با گروه‌ها و کمیته‌های تخصصی دارای امکانات مالی، اداری و خدماتی را ضروری می‌داند. استفاده از تسهیلات مختلف اعم از امکانات علمی و تخصصی دانشگاهی دولتی و غیردولتی، جلب توجه مقامات رده‌بالای دولتی در سطح ملی جهت مکان مناسب، کادر لازم، تأسیسات، وسایل و تجهیزات؛ و نهایتاً شرکت همه‌جانبه مردم در کلیه سطوح برای اجرای برنامه‌های بهداشتی در سطح ملی الزامی می‌باشد. پشتیبانی و حمایت تمامی گروه‌های اجتماعی یک ضرورت است.
- طبیعی است که اشراف به موضوع مطرح شده مستلزم دستیابی به یک سری اطلاعاتی است که اهم آن‌ها عبارتند از:

۱. تعیین فاکتورهای مؤثر در پراکندگی بیماری‌ها، که طبیعتاً پراکندگی جمعیت انسانی و حیوانی، حد و مرز تحرکات آن‌ها، و بیماری‌های شایع مورد توجه خواهند بود؛
۲. دستیابی به اطلاعات دقیق در مورد تولید، توزیع، واردات و صادرات فرآورده‌های دامی اعم از گوشت، شیر، پشم، پوست، روده و دیگر فرآورده‌های

- مرتبط، که نیاز به نظارت، بازرسی و کنترل ویژه را دارا می‌باشند؛
۳. نقل و انتقال حیوانات و فرآورده‌های آنها (خوراکی و غیرخوراکی)، ضایعات حیوانی چون فضولات و کود، و همچنین انواع فرآورده‌هایی چون پودر گوشت و ماهی، خون، استخوان و غیره، که نیاز به بازرسی بهداشتی دارند؛
۴. آگاهی از رفتارهای فرهنگی، آداب و رسوم جامعه، که در بسیاری موارد قابل اهمیت بوده و نیاز به تغییر دارند؛
۵. توجه لازم به آلودگی‌های محیطی، آب، سبزیجات و دیگر مواد مصرفی چون صیفی‌جات، که در مواردی منشاء بیماری می‌باشند؛
۶. اطلاع از وضعیت کشتار دام و طیور، به‌ویژه کشتارهای غیرمجاز، کارگاه‌های فیله‌کنی ماهی و نحوه‌ی نگهداری، توزیع و مصرف آنها، که در بسیاری موارد غیربهداشتی است؛
۷. کسب آمار و ارقام ضروری در میزان وقوع بیماری‌ها، که در پیگیری آن برنامه‌های منطبق اجرا شود.
- تردیدی نیست که این مهم تنها از طریق بسیج همگانی و همکاری بین‌بخشی در مرحله نخست و پس از آن به کمک سازمان‌های بین‌المللی و همکاری با آنها امکان‌پذیر خواهد بود. تشکیلات دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (VPH) این وظیفه را به‌عهده داشته تا این حلقه گم‌شده را باز یابد. از این‌رو، دامپزشکی در خدمت بهداشت همگانی (VPH) بخشی از فعالیت‌های بهداشت همگانی است که در آن از مهارت‌ها، دانش و هنر دامپزشکی در جهت رفاه همه‌جانبه انسان استفاده خواهد شد. هدف از تدوین این مجموعه نیز شناسایی این تشکیلات، وظایف آن، ارتباط با دیگر سازمان‌ها و نهایتاً عملکرد اجرایی آن بوده، که امید است مورد توجه دولت‌مردان و مسئولین قرار گیرد. اما پیش از ورود به مبحث اصلی دامپزشکی در

خدمت بهداشت همگانی (VPH)، لازم می‌داند که شرح مختصری از نقش دامپزشکان در ارتباط با تندرستی انسان را از گزارش مفصل اداره بهداشت آمریکا ارایه دهد.

www.ketab.ir